

УДК 346.7:656.8(477)

Максим Лісовий,*аспірант кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В УКРАЇНІ

У статті досліджено господарсько-правову природу договору про надання послуг поштового зв'язку та проаналізовано його умови та особливості. З'ясовано співвідношення цього договору із суміжними договірними конструкціями, зокрема з договором транспортного експедирування. Встановлено, що договір про надання послуг поштового зв'язку є окремим видом договору про надання послуг.

Ключові слова: послуги поштового зв'язку, договір про надання послуг, договір транспортного експедирування, договір перевезення, істотні умови.

Постановка проблеми. Послуги поштового зв'язку існують досить тривалий час. За радянських часів ці послуги надавалися на платній основі за тарифами, встановленими державою. Виробничі відносини базувалися на принципах господарського розрахунку та не були ринковими, оскільки здійснювалися підприємствами-монополістами в рамках командно-адміністративної економічної моделі з державною власністю на засоби виробництва.

З переходом України до ринкових умов господарювання змінилися й умови надання послуг поштового зв'язку. Поряд із державними підприємствами поштового зв'язку надання послуг у цій галузі почали здійснювати юридичні особи, засновані на приватній власності. Суттєвих змін зазнали і договірні відносини на ринку послуг поштового зв'язку.

Модель договірних відносин щодо надання послуг поштового зв'язку, передбачену Законом України «Про поштовий зв'язок» (далі – Закон) [1], не можна вважати досконалою, оскільки не визначено істотні умови цього договору та, взагалі, не з'ясовано зміст зобов'язань, підставою яких є договір про надання послуг поштового зв'язку. Для того, щоб запропонувати договірну конструкцію, яка б урахувала всі особливості відносин, що виникають з цього приводу, слід ґрунтовно дослідити правову природу договору про надання послуг поштового зв'язку та встановити співвідношення цього договору з іншими договорами із надання послуг, зокрема з договором транспортного експедирування.

Стан дослідження. Дослідження відносин із надання послуг поштового зв'язку привертало увагу багатьох учених, зокрема: Н. Г. Риженкової, М. А. Тарасової, А. І. Хаснудінова, Г. П. Чуб, Н. П. Лопатіної, Д. Нурмамедової. Утім, незважаючи на певні здобутки цих дослідників, правова природа договору про надання послуг поштового зв'язку залишається недостатньо з'ясованою.

|| **Метою статті** є дослідження правової природи договору з надання послуг поштового

|| зв'язку та його співвідношення з іншими договорами, зокрема з договором транспортного експедирування.

Виклад основного матеріалу. У статті 13 Закону визначається порядок надання послуг поштового зв'язку та наголошується, що останні надаються користувачам на договірній основі згідно з Правилами надання послуг поштового зв'язку [2]. Договір про надання поштових послуг може укладатись як у письмовій, так і в усній формі. Серед умов договору, укладеного в усній формі, Закон вказує на обов'язкове зазначення найменування оператора та об'єкта поштового зв'язку, які надають послуги, дати та виду послуги, її вартості. А у разі, коли стороною договору є національний оператор зв'язку, Закон вимагає наявність у договорі попередження про недопущення пересилання письмової кореспонденції, виконаної і розтиражованої друкарським способом, без вихідних даних (тираж, назва друкарні, номер замовлення та інше).

Оскільки Закон чітко не формулює істотні умови цього договору, зробимо спробу знайти подібну договірну конструкцію (з аналогічними зобов'язаннями), аналізуючи норми чинного законодавства України.

Зокрема, Цивільний кодекс України (далі – ЦК) [3] містить правову норму, відповідно до якої перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти здійснюється за договором перевезення вантажу, відповідно до ч. 1 ст. 908). Так, за договором перевезення вантажу, відповідно до ч. 1 ст. 909 ЦК, одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату.

Однак послуги поштового зв'язку не вичерпуються перевезенням. Як вбачається зі змісту ст. 1 Закону, послуги поштового зв'язку є продуктом діяльності оператора поштового зв'язку

з приймання, обробки, перевезення та доставки (вручення) поштових відправлень, виконання доручень користувачів щодо поштових переказів та банківських операцій.

Оскільки перевезення пошти є лише частиною фактичних дій, які оператор поштового зв'язку здійснює на користь користувачів, тоді як до змісту зобов'язань, що виникають на підставі договору про надання послуг поштового зв'язку, слід зарахувати приймання, обробку, перевезення та доставку (вручення) поштових відправлень, а також виконання доручень користувачів щодо поштових переказів та банківських операцій, договір про надання послуг поштового зв'язку і договір перевезення не можна вважати тотожними.

Деякі дослідники, зокрема Е. М. Ворожейкин, Н. Г. Риженкова, вважають договір про надання поштових послуг різновидом договору транспортного експедирування. На користь цієї думки зазначається однотиповість прав і обов'язків сторін, подібність предмета і мети договору [4].

Згідно з ч. 1 ст. 929 ЦК за договором транспортного експедирування одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних із перевезенням вантажу.

Стаття 8 Закону України «Про транспортно-експедиторську діяльність» (далі – Закон про ТЕД) [5] містить перелік видів транспортно-експедиторських послуг, що безпосередньо пов'язані з організацією та забезпеченням перевезень експортного, імпортного, транзитного або іншого вантажу, які експедитори здійснюють за дорученням клієнтів. Це, зокрема:

- забезпечення оптимального транспортного обслуговування, організація перевезення вантажів різними видами транспорту територією України та іноземних держав;
- фрахтування національних, іноземних суден та залучення інших транспортних засобів і забезпечення їх подачі в порти, на залізничні станції, склади, термінали або інші об'єкти для своєчасного відправлення вантажів;
- здійснення робіт, пов'язаних із прийманням, накопиченням, подрібненням, доробкою, сортуванням, складуванням, зберіганням, перевезенням вантажів;
- ведення обліку надходження та відправлення вантажів із портів, залізничних станцій, складів, терміналів або інших об'єктів;
- надання інших допоміжних та супутніх перевезенням транспортно-експедиторських послуг, що передбачені договором транспортного експедирування і не суперечать законодавству.

Договором транспортного експедирування може бути встановлено обов'язок експедитора організувати перевезення вантажу транспортом і за маршрутом, вибраним експедитором або клієнтом, зобов'язання експедитора укласти від свого імені або від імені клієнта договір перевезення вантажу, забезпечити відправку і одержання вантажу, а також інші зобов'язання, пов'язані з перевезенням (ч. 1 ст. 929 ЦК).

Закон про ТЕД визначає істотні умови цього договору.

Зокрема, договір транспортного експедирування повинен містити відомості про сторони договору:

- для юридичних осіб – резидентів України: найменування, місцезнаходження та ідентифікаційний код в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України;
- для юридичних осіб – нерезидентів України: найменування, місцезнаходження та державу, де зареєстровано особу;
- для фізичних осіб – громадян України: прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання із зазначенням адреси та індивідуальний ідентифікаційний номер у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів; для фізичних осіб – іноземців, осіб без громадянства: прізвище, ім'я, по батькові (за наявності), адресу місця проживання за межами України.

Також до істотних умов зараховано вид послуги експедитора; вид та найменування вантажу; права, обов'язки сторін; відповідальність сторін, у тому числі в разі завдання шкоди внаслідок дії непереборної сили; розмір плати експедитору; порядок розрахунків; пункти відправлення та призначення вантажу; порядок погодження змін маршруту, виду транспорту, вказівок клієнта; строк (термін) виконання договору; а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Предметом договору транспортного експедирування є виконання або організація виконання експедитором перевезення вантажу транспортом і за маршрутом, вибраними експедитором або клієнтом, укладення від імені клієнта або від свого імені договору перевезення вантажу.

В якості додаткових послуг договором транспортної експедирування може бути передбачено також здійснення таких необхідних для доставки вантажу операцій, як перевірка кількості та стану вантажу, його завантаження та вивантаження, сплата мита, зборів і витрат, покладених на клієнта, зберігання вантажу до його одержання у пункті призначення, одержання необхідних для експорту та імпорту документів, виконання митних формальностей тощо (ч. 1 ст. 929 ЦК).

Г. П. Чуб вважає договір про надання послуг поштового зв'язку договором поштової експедиції та розглядає цей договір і договір транспортного експедирування як різновиди єдиного інституту – договору експедиції. Визначаючи спільні риси договору поштового і транспортного експедирування, дослідниця вказує, що, по-перше, експедиторами можуть бути лише організації: підприємства зв'язку і транспортно-експедиційні підприємства. По-друге, предметом договору поштової експедиції, як і договору на транспортно-експедиційне обслуговування, є сукупність дій, пов'язаних із відправленням чи отриманням кореспонденції або вантажу відповідно. По-третє, і підприємства зв'язку, і транспортно-експедиційні

підприємства, виконують операції з кореспонденцією і вантажем, які їм не належать. По-четверте, підприємства зв'язку і транспортно-експедиційні підприємства не є перевізниками, а є ланцюгом між фактичними відправниками і перевізниками. По-п'яте, спільна риса обох підприємств, на думку дослідниці, полягає в тому, що обидва діють за дорученням інших осіб [6].

Справді, наявність спільних рис обох договорів безперечна. Однак, як правильно зауважив А. І. Хаснутдінов, підприємства зв'язку вступають у відносини з підприємствами транспорту не на підставі доручення відправника (адресанта), а через взяття на себе зобов'язання щодо доставки поштових відправлень і кореспонденції адресату. «Інакше ми би мали два паралельно існуючих, одне поглинаюче інше, зобов'язання з одним і тим же суб'єктом складом: зобов'язання перевезення або оренди транспортного засобу і зобов'язання доставити поштовий вантаж адресату. Тому клієнтура органів зв'язку (адресати і адресанти) у відносинах щодо перевезення пошти не знаходяться і участь у них не беруть, жодних прав і обов'язків із договору перевезення або оренди транспортних засобів для них не виникає» [7].

Не погоджуючись із тим, що договір про надання послуг поштового зв'язку є різновидом договору транспортного експедирування, звернемо увагу на деякі особливості першого.

Предмет договору про надання послуг поштового зв'язку, як слушно зауважує Д. Нурмамедова, зумовлений тими функціями, які виконує оператор поштового зв'язку в процесі переміщення і доставки поштових відправлень. Виконуючи ці функції, оператор поштового зв'язку уповноважений здійснювати юридичні дії:

- прийом поштових відправлень;
- перевезення;
- доставку (вручення), а також
- проведення операцій допоміжного характеру або фактичні дії. До їх числа можна зарахувати, зокрема, обробку, сортування, упаковку поштових відправлень [8].

У договірних відносинах із надання послуг поштового зв'язку беруть участь три особи: відправник, оператор поштового зв'язку і адресат. Оскільки виконання провадиться адресату, який не є стороною договору, але користується певними правами і несе відповідні цим правам обов'язки, договір про надання послуг поштового зв'язку за своєю конструкцією слід віднести до договору на користь третьої особи.

Відповідно до ч. 1 ст. 636 ЦК договором на користь третьої особи є договір, у якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі. Отже, договором на користь третьої особи є договір, в якому сторони встановили, що боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок не перед кредитором, а перед указаною або не вказаною в договорі третьою особою, яка має право вимагати від боржника виконання зобов'язання на свою користь.

Як правило, адресат навіть не знає, що відправником поштового відправлення укладена угода з оператором поштового зв'язку про пе-

ресилання відправлення на його ім'я. Однак статус адресата цим не зменшується, навпаки, він характеризується певною активністю. Так, адресат має право відмовитися від надходження на його адресу поштового відправлення, зробивши про це відмітку на поштовому відправленні або повідомленні. Крім цього, адресат має право за додаткову плату подати заяву про пересилання або доставку адресованих йому поштових відправлень, поштових переказів на іншу адресу (п. 123 Правил надання послуг поштового зв'язку). Здійснити своє право адресат має право тільки з часу фактичного отримання відправлення, оскільки до його видачі адресату відправник має право за місцем приймання цього поштового відправлення, поштового переказу для пересилання за додаткову плату подати заяву про вручення поштового відправлення (міжнародного – згідно з актами Всесвітнього поштового союзу), виплату коштів за поштовим переказом (міжнародним – згідно з міжнародними угодами про обмін) іншій особі та за іншою адресою або цьому ж адресатові за іншою адресою (п. 121 Правил надання послуг поштового зв'язку).

Іншою рисою, яка відрізняє договір про надання послуг поштового зв'язку від договору транспортного експедирування, є те, що послуги поштового зв'язку містять у собі не лише приймання, обробку, перевезення та доставку поштових відправлень, а й виконання доручень користувача на пересилання та виплату адресату зазначеної ним суми грошей.

У літературі можна побачити точку зору, що договір про надання послуг поштового зв'язку поєднує у собі риси різноманітних договорів, як-от договору перевезення, підряду, зберігання, доручення, комісії, страхування.

Ще О. С. Іоффе було слушно зазначено, що сутність будь-якого договору визначається його основною метою [9, с. 267]. Однією з ознак договору про надання поштових послуг є особливість предмета даного договору, яка полягає в тому, що всі послуги, що надаються клієнту оператором поштового зв'язку, підпорядковані єдиній меті – забезпеченню доставки поштових відправлень, що відрізняє даний договір від інших договорів, які належать до категорії договорів про надання послуг.

Однак наявність елементів інших видів зобов'язань, які, безумовно, тією чи іншою мірою, присутні в договорі про надання послуг поштового зв'язку, не означає, що на підставі даного договору виникає декілька зобов'язань. Тому, навіть якщо зобов'язання організації поштового зв'язку представлене певним набором обов'язків, характерних для інших типів договорів, то поєднання елементів різних зобов'язань свідчить про нову якість зобов'язання, а саме зобов'язання щодо надання послуг поштового зв'язку, яке набуває самостійного характеру. Так, С. С. Алексєєв у своїй роботі вказує, що в господарській практиці існують договори, в яких відбувається не «приєднання» елементів тих чи інших договорів до певного договірного типу, а поєднання цих елементів в нове якісне утворення [10, с. 100]. До числа таких договорів

належить і договір про надання послуг поштового зв'язку, що являє собою з'єднання в нове якісне утворення окремих елементів, притаманних договорам перевезення, підяду, зберігання, доручення, комісії та страхування.

Предметом останніх є вчинення будь-яких угод і дій, в тому числі таких, що зовсім не належать до діяльності підприємств зв'язку. На відміну від цього діяльність операторів поштового зв'язку передбачає надання послуг, безпосередньо пов'язаних із доставкою поштових відправлень. Метою послуг із прийому, транспортування і доставки поштових відправлень, що надаються як національним оператором поштового зв'язку, так і кур'єрськими компаніями, є забезпечення доставки поштових відправлень за місцем призначення.

Висновки

Таким чином, за договором про надання послуг поштового зв'язку оператор поштового зв'язку зобов'язується здійснити прийом, обробку, перевезення та доставку (вручення) поштових відправлень (у тому числі поштових переказів), а користувач – оплатити надані йому послуги. За своєю правовою природою договір про надання послуг поштового зв'язку є окремим видом договору про надання послуг.

Список використаних джерел:

1. Про поштовий зв'язок : Закон України від 04.10.2001 № 2759-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2759-14>
2. Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 № 270 [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270-2009-%D0%BF>

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

4. Ворожейкин Е. М. Обязательство по транспортно-экспедиционному обслуживанию / Е. М. Ворожейкин. – М. – 1957. – С. 87–90.

5. Про транспортно-експедиторську діяльність : Закон України від 01.07.2004 № 1955-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1955-15>

6. Чуб Г. П. Договор о предоставлении услуг почтовой-телеграфной связи : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук / Г. П. Чуб ; Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова; юридический факультет. – М., 1963. – 16 с.

7. Хаснутдинов А. И. О соотношении договора экспедиции и договора на пересылку почтовой и телеграфной корреспонденции / А. И. Хаснутдинов // Правоведение. – 1973. – № 3. – С. 104–108.

8. Нурмамедова Дилшат. Правовое регулирование предпринимательской деятельности на рынке услуг почтовой связи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Нурмамедова Дилшат; Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – Москва, 2005. – 36 с.

9. Иоффе О. С. Советское гражданское право : в 3 томах / О. С. Иоффе. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та 1961. – Т. 2. – 531 с.

10. Алексеев С. С. Развитие сотрудничества и взаимопомощи между участниками планово-договорных обязательств / С. С. Алексеев // Советское государство и право. – 1961. – № 10. – С.96–105.

В статті досліджено господарсько-правову природу договору об оказании услуг почтовой связи и проанализированы его условия и особенности. Выяснено соотношение этого договора со смежными договорными конструкциями, в частности с договором транспортной экспедиции. Установлено, что договор о предоставлении услуг почтовой связи является отдельным видом договора об оказании услуг.

Ключевые слова: услуги почтовой связи, договор об оказании услуг, договор транспортного экспедирования, договор перевозки, существенные условия.

The article investigates the economic and legal nature of the contract on provision of postal services and analyzes its conditions and peculiarities. The correlation of this contract with adjacent contractual constructions, in particular, with the contract of freight forwarding, is established. The contract on the provision of postal services is defined a separate contract on the provision of services.

Key words: postal services, contract for services, contract of freight forwarding, contract of carriage, the essential terms.